

croniveau van de economie optredende instituties. Voor de auteur biedt de laatste benadering de beste mogelijkheden voor een meer doelmatige organisatie van de besluitvorming. Dit temeer omdat volgens hem het Nederlandse cultuurpatroon niet in de weg hoeft te staan aan een beleid, waarin de overheid een belangrijke rol speelt. Dit functioneren van de overheid dient dan wel aan bepaalde voorwaarden gebonden te worden.

Tot slot pleit de auteur voor een industriepolitiek instrumentarium bij de overheid, dat wordt gekenmerkt door sectoraal differentieerbare economische machts- en invloedsbases die erop gericht zijn bepaalde ondernemingsfuncties te stimuleren. Op deze wijze wordt een centralistisch regime vermeden en kan het economisch systeem in Nederland zijn overwegend decentraal karakter behouden.

H. van den Eerenbeemt

J.C. Bijkerk, *De laatste landvoogd. Van Mook en het einde van de Nederlandse invloed in Indië* (Alphen aan den Rijn: A.W. Sijthoff, 1982, 295 blz., f 27,50, ISBN 90 2182 914 2); Yong Mung-Cheong, *H.J. van Mook and Indonesian Independence: A Study of His Role in Dutch-Indonesian Relations, 1945-1948* (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1982, 255 blz., f59,50, ISBN 90 2479 141 3).

Ongeveer gelijktijdig zijn twee monografieën verschenen over de rol die luitenant gouverneur-generaal Van Mook speelde tijdens de laatste fase van het Nederlandse bewind over Indonesië. Men kan gemengde gevoelens koesteren ten aanzien van zo'n coincidentie. Vanuit een oogpunt van wetenschapseconomie kan men het betreuren dat de energie van twee auteurs gelijktijdig in een zelfde studie-object wordt gestoken, vanuit een oogpunt van wetenschappelijk pluralisme zou men een dergelijke gelijktijdigheid kunnen toejuch-ten. In dit geval behoeft noch van het een noch van het ander sprake te zijn daar beide boeken qua intentie en aard zodanig verschillen dat van een doublure nauwelijks sprake is.

J.C. Bijkerk heeft een populair-journalistieke beschrijving van de rol van Van Mook tijdens en na de tweede wereldoorlog geproduceerd, waarin nostalgie en bewondering (ten aanzien van Van Mook) en rancune (met betrekking tot het lot van de Indische Nederlanders) elkaar afwisselen. Bijkerk baseert zich voor de oorlogperiode vooral op de verslagen van de Parlementaire Enquêtecommissie en voor de na-oorlogse periode op de *Officiële Bescheiden* en de vele literatuur die over de Indonesische kwestie reeds is verschenen. De kenner hoeft dan ook geen nieuwe feiten te verwachten. Evenmin een verrassend nieuwe interpretatie van die feiten. Bijkerk is niet geslaagd in een evenwichtige weergave van Van Mooks rol. Hij heeft een grote belangstelling voor het anekdotische, het sensationele en het geheimzinnige, waardoor werkelijke hoofdlijnen in de beschrijving verloren gaan. Dit gaat zelfs zó ver, dat Bijkerk bijna veertig bladzijden lang uitweidt over technische ontwikkelingen in de tweede wereldoorlog op het gebied van de radar, de vliegtuigbouw en de atoomfysica zonder dat de auteur aangeeft wat hiervan het belang is voor zijn boek.

Yong Mung-Cheong begint met een historische analyse van de ideeën van Van Mook ten aanzien van de ontwikkeling van Indonesië. Het na-oorlogse optreden van Van Mook wordt door Cheong vooral verklaard vanuit diens vooroorlogse visie op de toekomst van de Nederlandse kolonie. Twee elementen stonden centraal in de ideeën van de latere luitenant gouverneur-generaal: ten eerste het ideaal van een multiraciale samenleving in Indonesië en ten tweede de door de crisisjaren nog versterkte overtuiging dat het land een krachtadig bestuur nodig had.

In de na-oorlogse periode heeft Cheong vooral aandacht voor Van Mooks rol in de on-

derhandelingen met de Republiek en in de federalistische politiek. Aanvankelijk maakte Van Mook onderscheid tussen gematigden en extremisten in de Republiek Indonesië. Een van de redenen waarom hij tenslotte aanspoorde tot de eerste militaire actie was de hoop dat daarmee de positie van de gematigden ten opzichte van die der extremisten versterkt zou worden. Een andere - van meer pessimisme getuigende - reden, die Van Mooks denken steeds meer zou gaan beheersen was zijn overtuiging dat de Republikeinse bestuurders dilettanten waren. Deze overtuiging was een blijk van het paternalisme, waarin Van Mook volgens Cheong niets verschilde van de gemiddelde BB-ambtenaar. Zij werd mede gevoeld door Van Mooks constatering dat de Republiek geen gezonde economische politiek bedreef, iets waaraan Van Mook, zelf oud-directeur van economische zaken, groot belang hechtte.

Zijn afkeer van het 'dilettantisme' van de Republikeinse bestuurders weerhield Van Mook er niet van om in zee te gaan met politici, die zeker niet de meerderen waren van hun Republikeinse collegae. In zijn verlangen de mogelijkheid van een multiraciale samenleving overeind te houden was hij aangewezen op Indonesiërs die het '100% merdeka nu' niet boven in hun vaandel hadden geschreven. Bij het herstel van het Nederlands gezag had Van Mook op praktische gronden gekozen voor de opbouw van een federalistische staat Indonesië, bestaande uit drie deelstaten: Borneo, Oost-Indonesië en de Republiek.

Cheong doet afstand van de gedachte dat Van Mook in het kader van een machiavellistische politiek steeds meer kleine deelstaten zou hebben geschapen als numeriek tegenwicht voor de Republiek. De deelstatenpolitiek was een ad hoc beleid, voortvloeiend uit - zoals Cheong per deelstaat aantoonde - vooral de lokale initiatieven van BB-ambtenaren en militairen, die Van Mook daarmee telkens voor een fait accompli plaatsten.

Men kan volgens Cheong Van Mook hoogstens verwijten dat hij door zijn frustraties in de onderhandelingen met de Republiek steeds gemakkelijker toegaf aan de vorming van deelstaten, die hij zelf niet levensvatbaar achtte, door lieden, die hij zelf niet representatief en onbekwaam vond.

De politiek van Van Mook liep tenslotte vast. Weliswaar kwam tijdens zijn bewind tweemaal een overeenkomst met de Republiek tot stand (Linggadjati en Renville) maar de uitvoering van de akkoorden mislukte, niet in het minst doordat Van Mook bij de oplossing van de problemen telkens eiste, dat er eerst economisch en militair orde op zaken zou worden gesteld. In Nederland werd het lot van Van Mook bezegeld toen de KVP na de verkiezingen van 1948 de ministerspost voor Overzeese Gebiedsdelen in de wacht sleepte. Een geschikt aanknopingspunt voor zijn ontslag vormde de meer zelfstandige positie die de federalisten medio 1948 begonnen in te nemen. Onder aanvoering van vooral Anak Agung maakten zij duidelijk dat ook zij een Indonesië voor de Indonesiërs wensten. Voor 'Oom Huib', zoals zij Van Mook noemden, was ook in hun plannen geen plaats meer. Daarmee was het bankroet van Van Mooks wereldbeeld compleet.

Zowel Bijkerk als Cheong besteden in een epiloog aandacht aan de 'verwaarlozing' door Nederland van Van Mook na diens ontslag en aan zijn verbittering hierover. Neemt men de intenties van Van Mook in ogenschouw dan kan men zich afvragen of Nederland hem inderdaad dank verschuldigd was. Want niet het vaderland of - om in koloniale termen te spreken - het moederland had hij gediend. Van Mook streefde een multi-ethnisch Indonesië los van Nederland na, waarin voor de blanken op grond van hun deskundigheid een speciale positie zou zijn weggelegd. In die zin was Van Mook het prototype van de blijver. Erkenning voor Van Mook zou dus vooral uit kringen van de Indische Nederlanders moeten komen. Als zodanig is het boek van Bijkerk te waarderen.

Voor de geschiedwetenschap is de benadering van Cheong waardevoller, die zonder een geprononceerde emotionele betrokkenheid de uiteindelijke onmogelijkheid van Van Mooks beleid schetst in zijn dramatische voltooiing. Zeer prijzenswaardig is ook de concisie waarmee de auteur een overstelpende hoeveelheid archiefmateriaal heeft weten om te zetten in slechts 200 bladzijden pure tekst.

Tot slot naast alle lof enkele punten van kritiek op het boek van Cheong. Het is jammer dat Cheong zich zozeer heeft beperkt tot een ideehistorische verklaring. Over de feitelijke gedragingen van Van Mook vóór 1945 vernemen we relatief weinig. Enige partijdigheid in het conflict is de auteur, ondanks een over het algemeen faire weergave, niet vreemd. Het is bijvoorbeeld onduidelijk waarom de auteur na de constatering dat de schattingen over de aantallen slachtoffers van de acties van Westerling verschillen slechts het door de Republiek geschatte aantal van 29.500 noemt (239). En men kan zich afvragen of de Republikeinse voedselblokkade 'of course' alleen een reactie was op de Nederlandse marineblokkade (121). De grote kennis van de Indonesische kwestie wordt niet altijd geëvenaard door een even grondige kennis van de Nederlandse politieke geschiedenis. Zo was Gerbrandy in mei 1940 nog geen premier (24) en gaat de vergelijking van de Doorbraak met de Nieuwe Orde van de nazi's, 'also one that meant empty stomachs', (82) te ver. Hier blijkt de auteur als 'buitenstaander' in het nadeel, waar dit elders in het boek zo in zijn voordeel is.

B.G.J. de Graaff

C. van Dijk, *Rebellion under the Banner of Islam* (Verhandelingen van het Koninklijk instituut voor taal-, land- en volkenkunde 94; Den Haag: Martinus Nijhoff, 1981, x + 468 blz., f 95,—, ISBN 90 2476 172 7).

Sinds het ontstaan van de Indonesische republiek, en met name sinds het bereiken van de formele onafhankelijkheid, heeft Indonesië een serie opstandige bewegingen gekend die alle op een gegeven moment onder de vlag van de Darul Islam gingen opereren. Deze zijn, nu voor het eerst grondig, door C. van Dijk in zijn Leidse dissertatie beschreven en geanalyseerd. Na in het eerste hoofdstuk de achtergronden daarvan te hebben geschetst gedurende de koloniale periode en de Japanse bezetting, eindigend in het debat aan de vooravond van de onafhankelijkheidsproclamatie over de vraag, of Indonesië een seculiere dan wel een Islamitische staat zou zijn, worden vervolgens de regionale bewegingen afzonderlijk onder de loupe genomen. Het hartland van de Darul Islam-beweging was stellig West-Java, waar Kartosuwirjo, steunend op van de Masjumi losgeraakte Hizbullahs en Sabilillahs, de Negara Islam Indonesia uitriep, die zich gewapenderhand verzette zowel tegen de Nederlanders en de federalistische Pasundan-staat als tegen de Indonesische republiek. Van Dijk wijst er op, dat deze ontwikkeling zeer bevorderd werd door de eerste politionele actie en de daarop gevolgde Renville-overeenkomst, die de ontruiming door de TNI van West-Java bewerkstelligden, daarmee het veld vrijlatende voor de guerilla's. Deze stelling lijkt in grote trekken juist al komt het mij voor, dat, door de zaken zo te stellen, hier een strakker onderscheid wordt gemaakt tussen TNI en guerilla, dan de werkelijkheid van dat moment rechtvaardigde. Hoe dat ook zij, de beweging van Kartosuwirjo slaagde erin, zich staande te houden tegenover het Indonesische leger tot 1962, eensdeels een bewijs voor de zwakte van de Siliwangi-divisie van de Indonesische republiek, anderdeels voor de aantrekkingskracht, die de Darul Islam-beweging op de bevolking uitoefende. Ook in Centraal Java verzetten in een vroeg stadium, dat wil zeggen nog vóór 1950, een aantal